
SLOBODAN SELINIĆ, naučni saradnik
Institut za noviju istoriju Srbije
Beograd, Trg Nikole Pašića 11

UDK 329.15:17(497.1)"1945/1955"(093.2)
341.71(497.1)"1945/1952"(093.2)

„LIK KOMUNISTE“ U JUGOSLOVENSKOJ DIPLOMATIJI 1945–1952

APSTRAKT: U članku su izloženi rezultati istraživanja privatnog i službenog života jugoslovenskih komunista u diplomatskoj službi u razdoblju 1945–1952, sa posebnim osvrtom na razlike između načela koja je KPJ proklamovala i onoga što se dešavalo u stvarnom životu njenih članova.

Ključne reči: Jugoslavija, diplomatija, komunisti

Završetkom Drugog svetskog rata i dolaskom na vlast Komunističke partije Jugoslavije, u jugoslovenska diplomatska predstavništva u inostranstvu počeli su da dolaze kadrovi KPJ. Slanjem novih kadrova iz zemlje, primanjem u partijsko članstvo dela diplomatskih službenika koji ranije nisu bili komunisti i povlačenjem u zemlju starih kadrova u koje KPJ nije imala poverenja, iz godine u godinu je povećavan uticaj KPJ i broj komunista među diplomatskim službenicima. Prema podacima iz 1949, u predstavništvima Jugoslavije u 28 zemalja bilo je 602 komunista. Do početka 1952. broj komunista je povećan gotovo za trećinu – sa 602 na 779. U nekim diplomatskim predstavništvima kadrovi KPJ su bili u većini već u prvim godinama posle rata (Ambasada u Moskvi), ali je u velikom broju predstavništava dominacija kadrova KPJ ostvarena kasnije. U svakom slučaju, do kraja 40-ih i početka 50-ih godina komunisti su činili većinu među diplomatskim službenicima jugoslovenskih predstavništava u svetu. Prema podacima za 30. jun 1956, u 43 zemlje bilo je ukupno 1.562 jugoslovenska predstavnika, računajući i studente i one na specijalizaciji, a od ovog broja, komunista je bilo čak 1.341, ili 86%. Najviše komunista tada je bilo u SAD (117), Francuskoj (114) i Engleskoj (104). Prisustvo komunista u diplomatskoj službi postavilo je pred KPJ pitanje njihovog organizovanja. U većini zemalja su posle rata formirane partijske ćelije, ali su one ukinute odlukom CK KPJ marta 1946. Umesto njih, za rad sa komunistima u inostranstvu zaduženi su partijski opunomoćenici. Međutim, posle Rezolucije IB-a, u drugoj polovini 1948, CK je naložio obnavljanje partijskih organizacija. Od tada je u svakoj zemlji postojala jedna partijska organizacija, koja se delila na više odeljenja u zemljama u kojima je bilo više jugoslovenskih predstavništava u različitim gradovima. Partijskim životom rukovodili

su partijski biro i sekretari. Početkom 50-ih, po direktivi CK izvršene su nove promene, pa su u ovim zemljama u svakom gradu u kome su bila jugoslovenska predstavništva osnovane posebne partijske organizacije, dok je partijskim životom na nivou cele zemlje rukovodio partijski komitet.¹

Posebno posle obnavljanja rada partijskih organizacija u jugoslovenskoj diplomatiji, tj. od kraja 1948, KPJ je insistirala da njeni članovi dosta pažnje posvete ideološkom i političkom obrazovanju i praćenju promena koje su se dešavale u zemlji. Osim toga, KPJ je dosta pažnje posvećivala ponašanju svojih članova. Ponašanje članova Partije među jugoslovenskim predstavnicima u inostranstvu moralo je u svakom pogledu da odgovara „liku komunista“, što je značilo da su partijci morali da svojim ličnim životom budu dostojni reprezentanti svoje zemlje i Partije. Trebalo je da komunisti čuvaju svoj „lik“ i da ga „izgrađuju“. Za glavnu opasnost po „lik komunista“ KPJ je proglasila „malograđanski“ („sitnoburžoaski“) način života. Za „malograđanske bolesti“ proglašeni su „ogovaranje“, „tračarenje“, „intrigiranje“, „familiarnost“, „vulgarnost“, „psovanje“, jer su to bile pojave koje su stvarale „zlu krv netrepeljivosti“. Da bi se izborili sa ovim opasnostima i sačuvali „lik komunista“, od članova KPJ u diplomatiji je traženo da se drže „osobina komunista“, koje su smatrane za suprotnost „malograđanskim“ porocima. Te osobine bile su: „svesnost“, „politička i društvena aktivnost“, „nesebičnost“, „požrtvovanje“, „privrženost ciljevima“, „lična moralnost“, „iskrenost“ i „skromnost“. Borba za „čistoću lika komunista“ morala je da bude „svakodnevna“ i „sistematska“, kako bi se očuvao „časni ugled građanina FNRJ“.³

Mada je za KPJ ponašanje njenih kadrova u diplomatiji u svakodnevnom, privatnom životu bilo veoma važno, nije prošlo mnogo vremena posle rata a Partija je konstatovala da su neki komunisti odlazeći u inostranstvo zaboravili da su komunisti i počeli da se ponašaju suprotno partijskom kodeksu.⁴ U svim diplomatskim predstavništvima kadrovi KPJ su ogovarali jedni druge „iza leđa“, učestvovali u intrigama, na svakom koraku su bile prisutne sujete, svađe, ali i veliki sukobi. Mnogi komunisti su u ličnom životu živeli sasvim suprotno proklamovanim načelima po kojima je trebalo da se ponaša jedan komunista, posebno kao predstavnik svoje zemlje u inostranstvu. U Trstu, gde su uglavnom radili slovenački kadrovi iz okoline Trsta, disciplinu su, pored opijanja, narušavala i česta napuštanja teritorije STT-a bez dozvole državne

¹ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 46/1–47, dok. 17, Informacija o radu...; dok. 19, Beleška o radu...; dok. 22, Informacija o radu OO SKJ...

² AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 47/1–32, dok. 27, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 18, 7. februar 1953; *Isto*, k. 49/1–17, dok. 10, Zapisnici sa sastanaka Komiteta..., Prilog 3, 4. oktobar 1952.

³ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 49/1–17, dok. 15, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 11, 1. april 1953; *Isto*, k. 51/1–18, dok. 6, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 25, 21. april 1952; *Isto*, k. 46/1–47, dok. 21, Informacija o radu...

⁴ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 46/1–47, dok. 17, Informacija o radu...

ustanove.⁵ U prvim posleratnim godinama dosta problema bilo je u ličnom životu jugoslovenskih komunističara na izgradnji pruge Drač–Elbasan u Albaniji. Osim pijanstva i „nepravilnog odnosa prema drugaricama“, pojavio se i problem neslaganja Hrvata i Slovenaca.⁶ Partijska organizacija u Rimu je oktobra 1949. oštro kritikovala niz pojava u svakodnevnom službenom i privatnom životu svojih članova. Partijskim rečnikom rečeno, negativne pojave su bile: „familijarnost“, „aljkavost“, „nedisciplinovanost“, „uravnolovka“, „nedovoljno razvijeno primanje kritike“, „nesamokritičnost“, „nepromišljenost“ i druge.⁷ Osim ovih ispada, u gotovo svim diplomatskim predstavništvima Jugoslavije dešavali su se žestoki lični sukobi kadrova KPJ, i to uglavnom onih na visokim diplomatskim položajima. U takvim slučajevima morao je da presuđuje partijski i državni vrh, pa su o ovim sporovima neretko odlučivali Aleksandar Ranković, Edvard Kardelj, Veljko Mićunović, Koča Popović i drugi funkcioneri. Partijski vrh se uglavnom odlučivao za premeštaje sukobljenih diplomata.⁸

Pod prismotrom partijskih organizacija bio je i porodični život komunističara u diplomatskoj službi u inostranstvu. Način na koji su vaspitavali decu, odnos sa bračnim drugom, ljubavni život, sve to nije više bila samo njihova privatna stvar, već i partijska i politička. Zato su komunističari morali da budu upoznati sa privatnim i porodičnim životom svojih drugova, a o ovim pitanjima se moralo raspravljati i na partijskim sastancima.

Najekstremnije shvatanje političkog značaja braka imao je savetnik Poslanstva u Bernu Franjo Adum, koji je bio i partijski opunomoćenik za Švajcarsku. On je 1946. odlučio da se razvede od supruge zato što ona nije uspela da usvoji njegove političke ideje i poglede na svet i zato što se nije zanimala za nau-

⁵ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 46/1–47, dok. 19, Beleška o radu...; *Isto*, k. 49/1–17, dok. 15, Zapisnici sa sastanaka Biroa..., Prilog 2, 3. jul 1950.

⁶ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 46/1–47, dok. 26, Izveštaji o radu osnovnih organizacija KPJ..., Prilog 6.

⁷ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 49/1–17, dok. 4, Izveštaji o radu..., Prilog 13, 25. oktobar 1949.

⁸ U Sofiji je 1947. izbio sukob atašea Antona Kolendića (kadar UDB-e) i potpukovnika Voje Ristića, vojnog izaslanika i vojnog obaveštajca. Josip Đerđa se 1949. kao ambasador u Sofiji sukobio sa Arsom Milatovićem, u čemu ga je podržao CK. Dok je kao ambasador u Indiji početkom 50-ih godina Đerđa je imao velike neprijatelje u Eduardu Jardasu, savetniku Sretenu Iliću i sekretaru Anti Topaliju, koji je radio i po zadacima UDB-e, a bio je i partijski sekretar u Indiji. U Konzulatu u Australiji porodica konzula Vjekoslava Cvrle (Vjekoslav Cvrle, njegova žena, sestra i zet) imala je za protivnika sekretara konzulata Dragića Gavrilovića. U Poslanstvu u Japanu obračunavali su se poslanik Maks Baće i sekretar Miša Levi. U Švajcarskoj su se članovi KPJ podelili na „partizane“ i „nepartizane“. U Milanu su postojale dve sukobljene grupe (jednu je predvodio konzul Josip Vrančić, a drugu generalni konzul Mićo Karlić). U Nemačkoj je bilo mnogo ličnih sukoba, a izdvojićemo veoma loše odnose između majora Božidara Rojca, koji je bio kadar Armije, i potpukovnika Momčila Sibinovića, kadra UDB-e. U Londonu je 1952. izbio oštar sukob između ambasadora Jože Brileja, kome se pridružio opunomoćeni ministar Dobrivoje Vidić, sa jedne, i dvojice novinara – Dušana Popovića, dopisnika *Borbe*, i Mira Radojčića, dopisnika *Politike*, sa druge strane. U SAD su se vojni izaslanik Mirko Bulović i savetnik u delegaciji pri OUN-u u Njujorku Aleksandar Radaković sukobili sa ambasadorom Vladimirom Popovićem itd.

ku i kulturu. O svemu je detaljno obavestio CK KPJ 17. septembra 1946. Smatrao je da je zbog takvog braka ugrozio sebe kao komunistu, jer je posle rata „nekoliko puta bio... sa nekoliko drugih žena“, pravdajući to time da sa svojom ženom više nije mogao da ima polne odnose, jer bi to bila „prosta prostitucija“. Tako se u njemu ponovo javila „stara predratna sklonost prema ženama“, jer mu je, zbog problema sa političkom nezainteresovanošću svoje žene, „imponovala“ svaka žena koja je bila „napredno politički orijentisana“. Zaključivši da je u takvom braku „moralno propadao“, odlučio se za raskid.⁹ Adumovo poimanje braka kao političke kategorije bilo je najradikalnije na koje smo u izvorima naišli, ali su i drugi komunisti, a posebno partijske organizacije, itekako vodili računa o privatnom životu, bračnim i porodičnim odnosima partijaca. Od komunista i partijskih organizacija pri diplomatskim predstavništvima je zahtevano da budu upoznati sa privatnim životom i ličnim problemima svojih partijskih drugova. U tom smislu, za veliki propust je smatrano samoubistvo šofera u Rimu Franca Praželja, koji je oduzeo sebi život posle incidenta u kome je oštetiio automobil, „zato što se bojao iznijeti svoju grešku pred Partijom i rukovodstvom“.¹⁰

Život van zemlje neminovno je pred partije postavljao razna iskušenja u ličnom životu, stavljajući nekima od njih na probu moral i bračne vrednosti. Zato je partijski opunomoćenik i sekretar Ambasade u SAD Pero Dragila skretao pažnju da je u daleku i građansku Ameriku neoženjene kadrove trebalo slati samo na kratko i ako su bili „provereni“.¹¹ U Rimu su u drugoj polovini 40-ih godina komunisti među nižim službenicima (šoferi, kuriri, radisti i šifranti) odlazili u javne kuće, gde su prilikom racija italijanske policije pokazivali diplomatske pasoše, a neki su „odlazili kolektivno nekim italijanskim djevojkama“. Ovakav način života stvarao je i probleme diplomatske prirode. Prilikom jedne racije šofer Franc Praželj nije imao pasoš, pa ga je od hapšenja spasao kurir Ivan Kodre, pokazujući svoj pasoš. Šifrant u Vojnom izaslanstvu Jože Kosaber je prilikom legitimisanja u javnoj kući imao kod sebe „najstrože poverljiv dokumenat sa šifrantskim skraćenicama... koji samo sretnim slučajem nije pao neprijatelju u ruke“.¹² Veliku pažnju i ogovaranja među jugoslovenskim službenicima u Nemačkoj izazivale su „greške po ženskoj liniji“ majora Steve Potkonjaka iz Vojne misije u

⁹ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 16, Izveštaji o radu..., Prilog 4, 17. septembar 1946.

¹⁰ Njegovi partijski drugovi su kasnije preuzeli odgovornost što nisu na vreme reagovali, jer je on bio „poznat zbog svoje osetljivosti, a Partija o tome nije ozbiljno vodila računa“, a CK je zaključio da su u kolektivu u Milanu vladali „psihoza“ i „netrpeljivost“ i bar deo odgovornosti prebacio na partijskog sekretara Vlatku Babić, kojoj je zamereno „sitničarenje, mitingovanje i nekonstruktivna kritika“. AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 49/1–17, dok. 9, Izveštaji o radu Komiteta organizacije..., Prilog 1, 24. mart 1951; *Isto*, dok. 11, Izvodi iz zapisnika...

¹¹ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 4, Izveštaji o radu..., Prilog 6, 24. novembar 1947.

¹² AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 49/1–17, dok. 4, Izveštaji o radu..., Prilog 4, 18. mart 1949.

Berlinu, koji je najpre bio partijski opunomoćenik, a potom i sekretar partijskog biroa. Pošto se o njegovom ličnom životu „duže vreme i vrlo široko“ pričalo, on je saslušan pred partijskim biroom 9. aprila 1949. Njegovi partijski drugovi su pred njim iznosili jednu za drugima aferu, sa optužbama da je pokušao da obljubi više službenica, a on je pobijao gotovo sve navode. Uveravao je članove biroa da brojne optužbe na račun njegovog ličnog života govore samo to da mu neko nešto „pakuje“.¹³ Partijski opunomoćenik u Moskvi Pavle Mijović je javljao o „nedozvoljenim odnosima“ koje je član Vojne misije u Moskvi Đuro Deretić imao sa tri žene, „od kojih ga je jedna jurila po ulici i Vojnoj misiji“.¹⁴

Partijske organizacije su anatemisale svaki vid preljube svojih članova, pa su oni koji su se ogrešili o moral ili imali bračne probleme neretko bili podvrđavani partijskoj kritici ili savetima. Tako je Hajro Kulenović 1949. morao da pred partijskim biroom u Nemačkoj obeća da će prekinuti intimne odnose sa Štefkom Moćnik, u koje su se upustili iako su oboje bili u braku. Pred Partijom se obavezao i da neće tražiti razvod od svoje supruge sa kojom je imao dvoje dece. Neispunjeno obećanje, međutim, dovelo je uskoro do nove partijske reakcije u vidu kazni ukorom za Kulenovića i Moćnikovu.¹⁵ Partija je mogla i da odredi da li su neki brak ili intimni odnosi bili poželjni ili ne. Na intimne veze partijaca u Nemačkoj sa Nemicama partijska organizacija je gledala veoma neblagonaklono, pa je jedan službenik „raskinuo“ ljubavnu vezu sa Nemicom posle partijske kritike.¹⁶ Osnovna partijska organizacija jugoslovenskih službenika u Cirihu isključila je 1953. iz partijskog članstva Kosovku Kostić zbog „udaje za stranog državljanin i primanja stranog državljanstva bez saglasnosti i konsultacije sa organizacijom“.¹⁷ Intimni život je ponekad procenjivan i kada je trebalo odlučivati o prijemu u KPJ, pa šifrant Ambasade u Moskvi Stojanka Marković nije do 1946. primljena u KPJ, iako je simpatisala Partiju i želela da postane komunista, zato što je krajem 1945. imala „ljubavnu avanturu sa jednim Belgijancem“.¹⁸

Osim preljube, najveće prestupe u pogledu bračnog života komunista koji su zastupali zemlju u inostranstvu predstavljali su fizičko i verbalno nasilje nad bračnim drugom. Vojni izaslanik i sekretar partijskog komiteta u Turskoj Adem Akšamija morao je 1951. godine da se „raskritikuje“ pred ostalim članovima komiteta zato što je na partijskom sastanku svojoj supruzi Čamili rekao da „laže“,

¹³ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 50/1–41, dok. 22, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 4, 9. april 1949.

¹⁴ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 10, Izveštaji o radu..., Prilog 2, 9. septembar 1946.

¹⁵ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 50/1–41, dok. 22, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 3, 8. april 1949; Prilog 6, 5–7. jun 1949.

¹⁶ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 50/1–41, dok. 22, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 2, 16. mart 1949.

¹⁷ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 17, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 14, 6. decembar 1953.

¹⁸ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 10, Izveštaji o radu..., Prilog 1, 18. jul 1946.

da „zaveže usta“ i „izgrdio je preko mjere“. Akšamija je prošao bez partijske kazne, već je njegov „samokritički“ nastup primljen kao „dokaz“ da se takav ispad više neće ponoviti.¹⁹ Jedan od većih prestupa po pitanju bračnih odnosa napravio je Đuka Matošić, sekretar partijskog komiteta za Zapadnu Nemačku, koji je 1951. godine prilikom jedne proslave, u pijanom stanju tukao svoju suprugu i to pred drugim službenicima. Za ovaj ispad kažnjen je partijskim ukorom.²⁰ „Udaranje“ supruge zamereno je i čuvaru zgrade Ambasade u Bukureštu Zvonku Petrini, pa je on 30. maja 1949. pred partijskim drugovima obećao da se to više neće ponavljati.²¹ Drugi službenik u Rumuniji, Andrej Mohar kažnjen je novembra 1949. partijskom opomenom zato što je u pijanom stanju „isprebijao“ suprugu.²² Najstrožom partijskom kaznom kažnjen je pomoćni službenik Ambasade u Ankari Mladen Dolić, koga je partijska organizacija u Ankari 18. jula 1953. jedno-glasno isključila iz KPJ zato što je u bašti Ambasade tukao svoju suprugu. Dolićev bes prema supruzi, koji je iskalio batinama, bio je izazvan time što je ona, dok su sa trojicom drugih službenika sedeli na ivici bazena u bašti Ambasade, iz želje „da se našali“ gurnula u vodu jednog službenika, koji je, padajući, povukao za sobom i Dolića. Pošto nije znao da pliva, on je počeo da se davi, ali su ga kolege izvukle iz vode. Posle toga je napao suprugu zbog čega je izbačen iz Partije.²³

Posebna opasnost za „lik komuniste“ bila su iskušenja koja je donosio život u zapadnim zemljama. Kako svedoči savetnik konzulata u San Francisku Rafo Ivančević, u SAD je bilo „svega u izobilju“.²⁴ Mnogi jugoslovenski službenici bili su u prilici da žive lagodno u inostranstvu, u godinama velike nemaštine u svojoj zemlji. Čak je ambasador u SAD Sava Kosanović 26. februara 1949. zahtevao od pomoćnika ministra spoljnih poslova Milivoja Radovanovića da se službenicima koji nisu iskoristili godišnji odmor 1948. ne daju naknade za neiskorišćene odmone, jer su u SAD plata i „životni komfor“ bili mnogo veći nego u zemlji, a i „mogućnosti odmora i u vreme najveće zaposlenosti“ bile su „nesravnljivo lakše u Americi nego u zemlji“.²⁵ Za one koji su posle rata došli na službu u Švajcarsku, kontrast sa stanjem u zemlji bio je zastrašujući. Iz porušene Jugoslavije došli su u bogatu, sačuvanu i uređenu Švajcarsku. Trgovinski izaslanik Ljuba Faust je maja 1946. pisao iz Berna: „Kad dođeš iz naše porušene zemlje ne mo-

¹⁹ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 52/1–37, dok. 10, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 18, 2. mart 1951.

²⁰ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 50/1–41, dok. 23, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 10, 3. avgust 1951; Prilog 12, 1. novembar 1951.

²¹ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 50/1–41, dok. 40, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 7, 30. maj 1949.

²² AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 50/1–41, dok. 40, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 9, 17. novembar 1949.

²³ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 52/1–37, dok. 9, Izveštaji o radu..., Prilog 12, 17. avgust 1953.

²⁴ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 4, Izveštaji o radu..., Prilog 26, 12. jun 1951.

²⁵ AJ, fond 83, Fond Sava Kosanović, f. 7, j. 57, 1949.

žeš vjerovati, da postoji u Evropi ovako sačuvana zemlja. Izgleda da si došao u neki muzej, a i ljudi izgledaju kao iz muzeja. Što ćeš, već stopedeset godina žive u miru, a i ono ranije viteško ratovanje bilo im je kao neka razbibriga“.²⁶

U susretu sa mnogo boljim uslovima života u zapadnim zemljama nego u Jugoslaviji, neki jugoslovenski komunisti u diplomatiji su dvostruko narušavali poželjan način ponašanja. Prvo, dobre plate i veliki izbor robe koje u Jugoslaviji nije bilo uticali su na neke da pokušaju da se materijalno obezbede. Drugo, videći pred sobom mnogo bolji životni standard nego u Jugoslaviji, dozvoljavali su sebi da ih privuče zapadna demokratija.

KPJ je bila zabrinuta zbog toga što su dobri uslovi života i visoke plate „kod dobrog dela drugova razvili želju za što dulji boravak u inostranstvu, da se materijalno što više osiguraju, te svaki premeštaj u zemlju izaziva nepartijno reagovanje“. Po ovoj „anomaliji“ bila je poznata partijska organizacija u Švajcarskoj, ali su i u SAD neki službenici „plakali kada su čuli da treba otići natrag u domovinu“. To je za Partiju značilo da su se njeni članovi gubili u sitnicama i ličnim pitanjima, da nisu imali osećaj za kolektivni život, da su zaboravljali zašto su poslali u inostranstvo i da su, na kraju, gubili i „lik komuniste“.²⁷ Zato je stiglo upozorenje iz partijskog vrha. Na jednoj partijskoj konferenciji u Ministarstvu spoljnih poslova, ministar spoljnih poslova Edvard Kardelj je opomenuo one koji se u inostranstvu ne samo „gospodski nose“, već i „gospodski misle“. „Nositi se“ gospodski još i nije smatrano za greh, jer je takvo ponašanje tretirano kao odgovarajuće visokim diplomatskim položajima, ali „misliti“ gospodski bilo je nedopustivo, jer je to značilo stavljanje ličnog materijalnog blagostanja ispred državnih obaveza i partijskog kodeksa života i ponašanja.²⁸

Siromašan ili skroman život pre odlaska iz zemlje, dobre plate u inostranstvu i život u bogatim sredinama, doveli su kod nekih Jugoslovena na službi u Švajcarskoj do zaduživanja. Pojedini komunisti nisu odoleli materijalnom blagostanju oko sebe, pa su odmah po dolasku iz zemlje nastojali da kupe što više stvari za sebe i svoju porodicu, po cenu padanja u dugove.²⁹ Uticajima koji su iz ugla KPJ bili veoma negativni, itekako su bili izloženi partijci u SAD, jer su na svakom koraku bili okruženi mnogo boljim materijalnim prilikama u poređenju sa stanjem u svojoj zemlji. Za KPJ to je bio uticaj „sitnoburžoaske i krupnokapitalističke stihije“, kojoj su se posebno teško odupirali mladi i ideološki slabije obučeni partijski kadrovi. Partijska organizacija u SAD je upozoravala na „osećaj

²⁶ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 16, Izveštaji o radu..., Prilog 1, 10. maj 1946.

²⁷ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 46/1–47, dok. 19, Beleška o radu...; AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 7, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 5, 11. maj 1952.

²⁸ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 7, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 5, 11. maj 1952.

²⁹ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 17, Zapisnici sa sastanaka osnovnih organizacija..., Prilog 5, 25. jun 1949.

komoditeta“ svojih članova, koji su zaboravljali na „teškoće sa kojima se naše radne mase bore izgrađujući socijalizam u zemlji“. Partija je primetila da su neki njeni članovi uočavali samo formalnu, spoljašnju stranu američke demokratije i zaboravljali činjenicu da su bogatstva SAD „kontrolisana od šačice krupnih monopola“. ³⁰ Opojnost američkog primera na neke je uticala tako što su nastojali da materijalno obogate svoj život. Vojni izaslanik general Danilo Lekić je govorio o slučajevima da se materijalno blagostanje „stavlja iznad dužnosti“ i da je video „drugove kojima kamioni nose stvari na lađu“. Partijski biro u Njujorku je avgusta 1950. uočio pojavu „koncentrisanja drugova, a naročito drugarica na kupovinu što se ispoljava kao stalna tema njihovih razgovora“, pa je zaključio da „pitanje padanja drugova pod utjecaj američke sredine i američkog načina života predstavlja ozbiljan problem“. ³¹

Brojne vesti o službenicima koji su radili na tome da sebe materijalno obezbede pre povratka u zemlju stizale su i iz drugih zapadnih prestonica. Partijska organizacija jugoslovenskih službenika u Rimu je svojim članovima prebrojavala zlatne satove, kuhinje, spavaće sobe, šporete, rešoe, radio aparate, harmonike, fotoaparate itd. koje su poneli sa sobom u zemlju ili brojala koliko su pari cipela, haljina, odela, kišnih mantila, kostima, bicikala, ručnih satova... kupili deci ili suprugama. Težnju mnogih komunista u Rimu da kupe što više materijalnih stvari, partijski sekretar i savetnik Poslanstva u Rimu Vlatka Babić nazvala je 1950. „hohštaplerijom“, smatrajući da je reč o „potpuno krivom tumačenju i shvatanju dobrih plata u inostranstvu“. ³² I partijska organizacija u Parizu morala je 1953. da ukaže da mnogi komunisti boravak u inostranstvu prvenstveno koriste da bi sebe što više materijalno obezbedili i da se vraćaju kući „prenatrpani raznom robom“, dok mnogo manje pažnje poklanjaju svom kulturnom usavršavanju. ³³

U drastičnijim slučajevima narušavanja ugleda komuniste i diplomatskog službenika, partijska organizacija je pribegavala zahtevima za povlačenjem u zemlju ili kažnjavanju. Ponašanje vojnog atašea u Atini potpukovnika Vojislava Novovića navelo je njegove saradnike i partijskog opunomoćenika u Atini Šerifa Šehovića da sugerišu Kadrovskoj komisiji CK kako bi bilo neophodno povući ga iz Grčke, jer jer „krunio ugled Poslanstva, naše Armije i Republike“. Suočen sa optužbama da je Novović celo leto „hodao po Atini u neurednom zamrljanom zimskom odijelu“, napravio niz incidenata sa šoferom i službenima autom, da se

³⁰ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 7, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 5, 11. maj 1952.

³¹ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 6, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 15, 11. avgust 1950; dok. 7, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 5, 11. maj 1952.

³² AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 49/1–17, dok. 4, Izveštaji o radu..., Prilog 19, 24. septembar 1950.

³³ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 48/1–18, dok. 5, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 32, 24. septembar 1953.

slabo snalazio u diplomatskim krugovima (kao vojni ataše nije bio u stanju da pruži nikakve podatke o grčkom partizanskom pokretu i prilikama u grčkoj redovnoj vojsci, u diplomatskom koru su mu se „svi smejali“ zbog „njegovog ponašanja i totalnog neznanja jezika“), CK je morao da ga povuče iz Atine.³⁴ Partijci su iznosili mnoge primedbe i na račun majora Božidara Rojca, sekretara komiteta za Zapadnu Nemačku. Zamerali su mu krut, oštar, „vojnički i sitničav“ odnos prema ljudima, želju da svuda istakne sebe i svoje znanje, nedovoljan rad u državnim, ali i u partijskim zadacima. Sam Rojc je na sastanku partijskog komiteta jula 1950. prihvatio kritiku „da je u odnosima prema drugovima i u radu voleo da zafrkava i zabada drugove“. CK KPJ je zaključio da je Rojc bio „neradnik i politički nezreo, neozbiljan i ličan“ i odlučio da više ne može da ostane u inostranstvu, pa je on početkom novembra 1950. povučen u zemlju.³⁵ I generalni konzul u Carigradu Milan Ružić je 1947. premešten u zemlju. U tom smislu veliku ulogu mogao je da ima opis koji je o njemu 20. aprila 1947. poslao savetnik Ambasade i partijski opunomoćenik u Turskoj Selim Numić. On se žalio CK KPJ da je Ružić „u svom opštem radu, a posebno u svom ličnom životu, dao sebi i previše slobode“, da je održavao „vrlo intimne veze sa nekim problematičnim ženama“ i da se „uopšte pokazao slab prema ženama“.³⁶

KPJ je ponekad morala i da pribegne kažnjavanju onih koji su se nedolичnim ponašanjem ogrešili o ugled komunista i predstavnika zemlje u inostranstvu. Primenjivane su sve kazne, od opomena do isključenja iz KPJ. Partijske organizacije u diplomatskim predstavništvima su imale veoma različite kriterijume prilikom kažnjavanja. Dok su neke blage prestupe kažnjavale oštro, druge su tolerisale teška ogrešenja o partijski i lični moral, a stiče se utisak i da su u nekim slučajevima partijci koji su bili istaknuti diplomatski i partijski rukovodioci prolazili nekažnjeno zahvaljujući svom autoritetu i položaju ili zbog straha ostalih komunista od njih. Tako je u Sofiji partijska organizacija 11. januara 1946. kaznila ukorom Gojka Ognjenovića zato što je „lagao“, pri čemu je veliki broj komunista glasao za strožu kaznu (jedan je glasao i za isključenje iz Partije), dok je vojni izaslanik i sekretar partijskog komiteta u Turskoj Adem Akšamija prošao bez kazne, iako je napravio niz verbalnih ispada prema svojoj supruzi.³⁷ U nekim situacijama je odnos prema postupcima članova Partije zavisio u velikoj meri od ličnosti partijskog sekretara, pa je preuzimanjem partijskog života u Egiptu od strane savetnika Poslanstva u Kairu Ivana Miroševića, kao partijskog sekretara,

³⁴ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 48/1–18, dok. 11, Izveštaji o radu članova KPJ, Prilog 2, 22. novembar 1946.

³⁵ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 50/1–41, dok. 23, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 1, 21. jul 1950; Prilog 3, 17. januar 1951; Prilog 8, 27. maj 1951; *Isto*, dok. 25, Izvodi iz zapisnika...

³⁶ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 52/1–37, dok. 9, Izveštaji o radu..., Prilog 5, 2. april 1947.

³⁷ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 47/1–32, dok. 7, Izveštaji o radu..., Prilog 1.

počelo masovno kažnjavanje komunista. Za kratko vreme kažnjeno je oko polovine jugoslovenskih komunista na službi u Egiptu.³⁸

Komunisti u diplomatskoj službi su uglavnom kažnjavani partijskim kaznama zbog ogrešenja o lični moral, neodgovornosti prema službenim poslovima ili zbog partijske nediscipline. U slučajevima u kojima su komunistima izricane blaže kazne (opomena, ukor, strogi ukor), razlozi za kažnjavanje bili su nedolično ponašanje prema devojkama, vikanje, psovanje, pijančenje, nepravilan odnos prema porodici, „krađa novca“, uništavanje državne imovine“, „dezerterstvo sa radnog mesta i kriminalitet“, odbijanje da se izvrši partijski zadatak itd.³⁹ Nekoliko istaknutih komunista u diplomatiji kažnjeno je isključenjem iz Partije. Među takvima svakako treba spomenuti trojicu diplomata na službi u Italiji. Naime, posle niza optužbi na njihov račun, jedna partijska komisija je sredinom 1952. odlučila da isključi iz članstva SKJ generalnog konzula u Milanu Miću Karlića, konzula u Milanu Josipa Vrančića i savetnika Poslanstva u Rimu Nikolu Dumića.⁴⁰ Partijske kazne nisu imale za cilj samo da kazne prestupnike i njihovo delo, već je insistirano i na „vaspitno-popravnom“ delovanju kazni. Zato su oni koji su kažnjavani i kritikovani, ubeđivani da treba sami da uvide svoju grešku i da se „raskritikuju“. Međutim, nije bio redak slučaj da su kažnjeni teško primali odluku partijske organizacije, da se sa njom nisu mirili i nisu uvidali potrebu da se pokaju za učinjena dela.⁴¹

Mada je više puta skretala pažnju na nedolična ponašanja među komunistima službenicima jugoslovenskih predstavništava u inostranstvu, Uprava za kadrove CK nije uvek bila sklona kažnjavanju prestupnika. U nekoliko slučajeva CK KPJ je u periodu posle Rezolucije IB-a bio skloniji drugim „vaspitanopopравnim merama“, pa je otvoreno pitanje da li su sukob sa IB-om i strah da bi

³⁸ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 52/1–37, dok. 25, Izveštaji o radu..., Prilog 4, 29. septembar 1950, Prilog 7, 1951; *Isto*, dok. 26, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 2, 14. maj 1951.

³⁹ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 46/1–47, dok. 25, Depeše Uprave za kadrove CK KPJ...; *Isto*, dok. 31, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 2; *Isto*, dok. 29, Depeše Uprave za kadrove CK KPJ..., Buenos Ajres, 19. oktobra 1952; AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 49/1–17, dok. 15, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 7, 1. april 1952; AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 15, Depeše Uprave za kadrove...; *Isto*, dok. 18, Izvodi iz zapisnika...; *Isto*, dok. 17, Zapisnici sa sastanaka osnovnih organizacija..., Prilog 8, 3. novembar 1949.

⁴⁰ Za Karlića je navedeno da se „demoralisao“, „izgubio vjeru u socijalistički razvitak naše zemlje“ (što je značilo da se kolebao po pitanju IB-a, a takve sumnje Partija je dobijala od UDB-e) i da je „nemoralnim ličnim životom rušio ugled našeg predvišništva“ (radilo se o opijanju i vezama sa ženama). Iste optužbe u pogledu ličnog života teretile su i Vrančića. On je kažnjen „radi nepravilnog odnosa prema ljudima, partijskoj organizaciji i nemoralnog ličnog života“. Nikola Dumić je isključen „radi nečovečnog odnosa prema ljudima i neurednog materijalno-finansijskog poslovanja“. AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 49/1–17, dok. 11, Izvodi iz zapisnika...

⁴¹ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 52/1–37, dok. 25, Izveštaji o radu..., Prilog 4, 29. septembar 1950.

kazne mogle uticati na pojedine partijce da se odreknu KPJ uticali na partijski vrh da bude manje oštar prema ispadima svojih članova na službi van zemlje. Tako je tokom 1949. godine partijska organizacija u Briselu kaznila službenike Trgovinskog izaslanstva, Momčila Petrovića ukorom zbog špekulisanja devizama i Milana Brozovića drugarskom opomenom zbog opijanja u jednoj kafani. Uprava za kadrove CK, međutim, ocenila je da ih uopšte nije trebalo kazniti, polazeći od „izuzetnih prilika“ u kojima se nalazila zemlja i „specifičnih uslova života naših drugova u inostranstvu“, pa je umesto kazni predlagala druge „vaspitno-popravne mere“, tj. „drugarsku pomoć“ i „uzajamnu brigu“, smatrajući da je dovoljno što im je partijska organizacija ukazala na greške i što su se oni sami „ras-kritikovali pred partijskom komisijom“.⁴² I partijska organizacija u Rimu nije naišla na saglasnost CK kada je 1949. odlučila da isključi iz partijskog članstva člana Vojnog izaslanstva oficira Jugoslovenske armije Borivoja Vujića. Razlozi za kaznu ležali su u njegovoj sklonosti za sticanjem materijalnih vrednosti, ali i u tome što je izvršio preljubu sa suprugom drugog jugoslovenskog službenika. Kada je međutim CK obavešten o odluci o isključenju, partijski biro u Rimu i Vlatka Babić, kao sekretar partijskog biroa, kritikovani su od strane Kadrovske komisije CK zbog „suvišnog sitničarenja“ po pitanju ponašanja Vujića.⁴³

U slučaju sekretara Ambasade u Parizu Svetislava Todorovića nije bilo sumnje: on je partijsku kaznu izbegao samo zbog straha partijske organizacije u Francuskoj da bi kažnjavanje moglo da ga navede da se odrekne svoje Partije i priđe IB-u. Njega su oktobra 1950. partijci u Parizu hteli da kazne zbog problema u organizaciji dočeka jugoslovenske delegacije na čelu sa Edvardom Kardeljom, ali se od kazne odustalo jer je njegova supruga bila rođena sestra „izdajnika“ Duška Brkića, pa su komunisti u Parizu umesto zaključka o kazni doneli sledeći zaključak: „kod njega se moramo boriti da u ovoj situaciji ostane čvrsto sa nama“. Ovakvu politiku podržala je Kadrovska komisija CK, sugerišući da bi „možda dobro bilo sa njim porazgovarati“.⁴⁴

Osim primernog privatnog života, komunisti su morali da rade na svom opštem obrazovanju, što je bila obaveza koju je Partija veoma teško nametala svojim kadrovima u predstavništvima zemlje u inostranstvu. Tačnije, do 50-ih godina na tom polju skoro ništa nije urađeno. Opšta pojava posle rata bila je da komunisti nisu dovoljno izučavali jezik i političke, ekonomske i kulturne prilike zemlje u kojoj su se nalazili. I narednih godina Partija je nastavila da insistira da njeni članovi u diplomatskim predstavništvima rade na podizanju svog „opštekulturnog nivoa“. Podsećala ih je i na obavezu da upoznaju svestrano zemlju u kojoj

⁴² AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 46/1–47, dok. 46, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 4, 5. oktobar 1949; Prilog 16, 5. jul 1951.

⁴³ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 49/1–17, dok. 4, Izveštaji o radu..., Prilog 4, 18. mart 1949; Prilog 7, 9. maj 1949; Prilog 9, 8. jun 1949; Prilog 10, 20. jun 1949; Prilog 11, 7. jul 1949; Prilog 13, 25. oktobar 1949.

⁴⁴ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 48/1–18, dok. 5, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 10, 12. oktobar 1950; *Isto*, dok. 8, Izvodi iz zapisnika...

su službovali, da uče jezike, da organizuju različite vidove kulturnog života putem priredbi, izleta itd. Za KPJ je bilo sasvim neprihvatljivo da njihovi kadrovi u inostranstvu ni posle dve ili tri godine ne nauče strani jezik, ili da borave u Rimu četiri godine a da ne posete Crkvu Svetog Petra. Slabo opšte obrazovanje i slabo poznavanje jezika i istorije strane zemlje, njene kulture, društva, dovelo je do samoizolacije jugoslovenskih službenika u inostranstvu, izbegavanja društva, prijema, koktela i sl. U Italiji je 18. oktobra 1951. na sastanku partijskog komiteta upozoreno da neki Jugosloveni na diplomatskoj listi u ovoj zemlji „ne poznaju tako reći nijednog stranca“. Zato je sekretar partijskog komiteta u Italiji Rudi Kodrić ponavljao Kardeljeve reči da „svaki član Partije kad pređe granicu treba da postane diplomata“.⁴⁵

Poseban problem bilo je učenje jezika. Službenici koji su posle rata odlazili u inostranstvo sa dobrim znanjem stranih jezika bili su retkost. Partijski sekretar i savetnik Poslanstva u Argentini Petar Šegvić podsećao je komuniste u diplomatskoj službi u ovoj zemlji: „Mnogi drugovi zaboravljaju da je španski jezik jedan veliki svjetski jezik, a Argentina i Južna Amerika jedna velika zemlja i jedan veliki kontinent, a da se nisi dovoljno trudio da upoznaš i naučiš taj jezik i tu zemlju i taj kontinent, zbog toga zaista član Partije treba da bude dobro kritikovan“.⁴⁶ Tek je pismo koje je partijskim organizacijama u diplomatiji uputio CK KPJ decembra 1950. pokrenulo intenzivnije učenje jezika. Učenje bar jednog svetskog jezika i jezika zemlje domaćina smatralo se državnom i partijskom obavezom. Uz KPJ, na tome je insistiralo i Ministarstvo spoljnih poslova. Ovo pitanje je od tada postalo jedno od centralnih pitanja partijskog života u inostranstvu, često se nalazilo na dnevnom redu partijskih sastanaka, pravljeni su planovi, određivani zadaci, podnošeni izveštaji o tome koliko je ko naučio jezike, traženi su profesori jezika itd.⁴⁷ Mada je Partija smatrala da je pismo iz decembra 1950. značajno doprinelo učenju stranih jezika pa više skoro da nije bilo komunista koji nisu savladali „makar minimalno“ neki strani jezik, stvarna slika je bila na sredini između zatečenog stanja i proklamovanih želja. Kadrovi u diplomatiji su tokom prve polovine 50-ih svakako posedovali bolje znanje jezika nego ranijih godina, ali ne u meri koja je bila zacrtana od strane državnih vlasti i CK KPJ. Kako je to često bivalo u partijskoj istoriji, ka proklamovanom cilju se išlo kampanjski i deklarativno. U martu 1951. od tridesetak jugoslovenskih komunista koji su na službi u Austriji proveli od jedne do četiri godine, samo su dvojica savladali nemački jezik „vrlo dobro“, a svi ostali lošije.⁴⁸

⁴⁵ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 46/1–47, dok. 7, Instrukcija Uprave za kadrove...; dok. 19, Beleška o radu...; *Isto*, k. 49/1–17, dok. 10, Zapisnici sa sastanaka Komiteta..., Prilog 1, 18. oktobar 1951.

⁴⁶ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 46/1–47, dok. 31, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 1.

⁴⁷ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 51/1–18, dok. 16, Izveštaji o radu..., Prilog 18, 15. januar 1951.

⁴⁸ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 46/1–47, dok. 21, Informacija o radu...; dok. 41, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 25, 16. mart 1951.

U Londonu, još jednoj značajnoj evropskoj metropoli, znanje stranih jezika jugoslovenskih službenika bilo je veoma slabo. Sve do 50-ih godina ovom pitanju gotovo i da nije poklanjana pažnja, iako se radilo o jednoj od najvažnijih svetskih prestonica. Pokušaj da se stanje popravi kursom engleskog jezika 1950. propao je zbog apatičnosti onih koji je trebalo da ga pohađaju: od njih 15, polovina nije došla ni na jedan od šest časova! Rezultat višegodišnjeg nemara bio je da jedan službenik ni posle tri godine provedene u Londonu nije umeo da kupi autobusku kartu. Tek 1951. ambasador Jože Brilej pozabavio se ozbiljnije ovim problemom. Naredio je da se sprovedu ispiti pred komisijom kojom je sam predsedavao (zamenik je bio Branko Zlatarić, opunomoćeni ministar). Formirane su četiri grupe za polaganje ispita: niža, srednja, viša i najviša, u koje je trebalo da službenici budu raspoređeni na osnovu školske spreme, dužine boravka u Londonu i diplomatskog statusa. Međutim, čak ni Brilej nije uspeo da spreči da pojedini službenici ili njihove supruge svrstaju sebe u nižu kategoriju nego što bi trebalo, kako bi polagali lakši ispit. Tako je supruga Jokaša Brajovića, Dušanka, iako je imala osam razreda gimnazije i u Londonu boravila deset meseci i bila supruga savetnika Ambasade, uspeła da bude raspoređena u najnižu grupu. Neki službenici, uprkos ambasadorovog naređenja, nisu želeli da polažu ispit, a Brilej je posebno bio kivan na potpukovnika Rada Trošta. Osim njega, na ispit nisu izašli ni Vojko Pavičić (član partijskog biroa), Olga Jakovljević (supruga sekretara Trgovinskog izaslanstva) i Kiro Petrovski (službenik Tanjuga). Ispit je polagalo ukupno 56 službenika (16 u nižoj, 19 u srednjoj, 13 u višoj i samo osam u najvišoj grupi). Iz postignutih rezultata sledi da je samo za onih osam službenika koji su polagali najteži ispit i svi zadovoljili svojim znanjem, moglo da se kaže da su dobro znali engleski jezik, a to je svega 14% službenika.⁴⁹

U skladu sa direktivama CK da komunisti na službi u inostranstvu što više rade na opštem obrazovanju i upoznavanju zemlje čiji su gosti, u nekim zemljama su organizovane različite aktivnosti van radnog vremena. Tako su komunisti odlazili u kolektivne posete operama, bioskopima, koncertima, fabrikama, lukama, drugim gradovima, zoološkim vrtovima, umetničkim galerijama, sajmovima, selima, a veoma često su odlazili i na izlete u okolinu gradova u kojima su bili na službi.⁵⁰ Nastojali su da zemlju u kojoj su živeli upoznaju i nizom predavanja i kurseva. U Rimu su početkom 50-ih održavana dva kursa: iz istorije italijanske umetnosti (na italijanskom jeziku) i iz ekonomske geografije Italije.⁵¹ Sve-

⁴⁹ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 47/1–32, dok. 26, Izveštaji o radu, Prilog 16, 14. april 1951; *Isto*, dok. 27, Zapisnici sa sastanaka..., Prilog 5, 15. decembar 1950.

⁵⁰ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 48/1–18, dok. 16, Izveštaji o radu..., Prilog 11, 31. januar 1950; *Isto*, k. 46/1–47, dok. 40, Prilog 1, 9. decembar 1946; dok. 45, Izveštaji o radu osnovne organizacije..., Prilog 6, 7. maj 1949; *Isto*, k. 49/1–17, dok. 7, Izveštaji o radu Čelije KPJ Generalnog konzulata..., Prilog 1, 17. mart 1950.

⁵¹ AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 49/1–17, dok. 9, Izveštaji o radu komiteta..., Prilog 4, februar 1952.

sni činjenice da je Indija za njih bila „široko polje rada“, jugoslovenski službenici u ovoj zemlji su od 1953. do 1956. godine na sindikalnim sastancima proučavali unutrašnju i spoljnu politiku Indije, posebno njene odnose sa susednim zemljama (Pakistan, Kašmir, Nepal, Cejlon), odnose Indije prema Kini i SSSR-u, ekonomski razvitak Indije, borbu za nezavisnost zemlje, ulogu Indije u OUN, njen uticaj među azijsko-afričkim narodima itd. Praktikovano je i da službenici, koji su putovali po Indiji, iznesu svoja zapažanja na sindikalnim sastancima.⁵²

Slobodan Selinić

THE PERSONALITY OF THE COMMUNISTS IN THE YUGOSLAV DIPLOMACY 1945–1952

Summary

The Yugoslav Communist Party asked from its members inside the Yugoslav Diplomacy to care on their Communist „personality“, meaning their attitudes in private life. According to the Party, they should conduct as decent representatives of their own party and state. Main danger for their behaviour was petit burgeoise attitudes in private life. Those were treated as „petit burgeoise illness“, and it included familiarisation in mutual relationship, selfishness, gossiping and vulgarity. On the other side, a positive values of the communist moral which included variety of attitudes from honesty, modesty over awerness up to political and social activity were suggested to the Yugoslav diplomats.

Contrary to expected by the Party, communists inside of the diplomatic structure took active part in gossiping and intriguing one against other, and activities of many diplomatic representatives and whole embassies were marked by large scale personal clashes. It even included the communist top-brass diplomats. Communist party monitored diplomats personal life. It included variety, from education of the children, over the social and intimate relations to the relations in the marriages. Party even marked cases of marriages, where spouses were problematic by communist standards. Specific „temptations“ produced by the standard of life in the Western countries and different opportunities seen there, was of the special note for the Party care over its diplomatic corps. Diplomats which were founded in different negative conduct, were punished or returned to the Yugoslavia. Some of them were even dismissed from the Party after their arrival.

⁵² AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku, k. 52/1–37, dok. 15, Izveštaji o radu..., Prilog 3, 1. jun 1956.